

"אָ ייִדיש קינד" מאת חנה חייטין (1925-2004)

לבבות קוראים רבים עם "לב אם"

"האומר דבר בשם אומר", אמר רבי אלעזר בשם רבי חנינא, "מביא גאולה לעולם". בתקופתנו, ימי האינטרנט ומנועי החיפוש, משאינך יודע את שם האומר, קשה למצוא את הדבר. אם כך הוא לגבי סתם דבר, על אחת כמה וכמה כשמדובר בשיר ולו גרסאות שונות בשפת המקור, תרגומים אחדים, ביצועים מוזיקליים נבדלים ואת שם המשוררת ניתן לכתוב, מלבד בעברית, ב-9 או 10 צורות שונות. והנה: אך זה פרסמנו את גיליון 12 ובו הרשימה "לב אם מכיסו של פיני'לה" ומיד הגיעה הודעה שהיא גם קצה חוט וגם הרבה יותר מכך, חֶבֶל של ממש.

לשרית שלום רב

לשמחתי אני יכולה להאיר את עיניך בנוגע לשיר האידי "לב אם". שמו המקורי של השיר באידיש הוא - "אין א ליטוויש דערפל ווייט". השיר נכתב בגטו שבלי שבליטא, המשוררת היא חנה חייטין אשר כתבה הרבה שירים בגטו. השיר "בכפר קטן בליטא" הפך להמנון הגטו. חנה חייטין שרדה את השואה, עלתה לארץ ולאחר מספר שנים היגרה לארה"ב, שם נפטרה לפני כ-3 שנים. אני שולחת לך את השיר המקורי. המנגינה היא עממית. באיגוד יוצאי ליטא נמצא ספר שירי גטו שבלי בו מופיעים הרבה משיריה של חנה חייטין. בברכה בתיה

להודעה נלווה קובץ מוזיקלי ובו גם ביצוע השיר ביידיש ושמו "בכפר קטן בליטא".

בתיה, שבעלה דוד הוא מניצולי גטו שבלי (שאוולי – Šiauliai) ושניהם מפעילי איגוד ניצולי ליטא, יצרה גם קשר ביני לבין הגברת אטה גוז האוספת חומר לקראת הוצאה לאור של שירי חנה חייטין, מחברת השיר שאנו בעקבותיו. בידה גם הספר "שירים מגטו שבלי" בהוצאת יוצאי גטו שבלי. בין השירים והתרגומים בספר נמצא גם השיר המקורי ביידיש, שני תרגומים ותמונתה של המשוררת שלא נמצאה בשום מקור אחר. הגברת גוז נאותה לשלוח אלי בדואר את צילומי הדפים שביקשתי. רבים מכם, הקוראים, החלו לאסוף ולשלוח אלינו קישורים אל פרטים רבים אודות השיר, המשוררת והגטו בו הפך השיר "אין א ליטוויש דערפל ווייט" למעין המנון.

חנה חייטין
Khana Khevtin

חנה חייטין נולדה ב-1925 בשאוולי, היתה תלמידה בגימנסיה העברית בעיר ואחר כך יצאה לעיר קובנה ללמוד במטרה להיות גננת. למזלה נותרה בגטו ולא הייתה בין המובלים להשמדה מיידית. בתוך האימה, המחלות, הגירושים והרעב החלה נערה צעירה זו לכתוב מחברת שירים ביידיש. שיריה עברו בגטו ובמחנות העבודה מפה לאוזן וזכו לפרסום רב. גטו שאוולי שנסגר ב-31.8.41 סבל מצפיפות נוראה ורדיפות קשות כבר מראשית הכיבוש הנאצי. על שטח של כשמונה דונמים נדחסו עם הקמת הגטו כ-5,500 תושבים. הוצא צו להוצאת יהודים מבתי חולים, צו איסור על מכירת תרופות, צו האוסר על לידת תינוקות יהודים. מחלות – בעיקר דיזנטריה – גרמו לשיעור תמותה גבוה בנוסף ל'אקציות' הגירוש של זקנים וילדים להשמדה.

שירה של חנה שכמה שמות לו, נקרא במקורו "א יידיש קינד", (ילד יהודי). הוא נכתב כנראה על רקע מסע הרצח של ילדים שנערך בגטאות ליטא במרס 1943. השיר נוגע בניסיונם הטרגי של אמהות ואבות בגטאות למצוא מקומות מסתור לילדיהם מחוץ לגטו, רגע לפני האקציה, גם בבתי גויים. היהודים שהצליחו לשרוד, הועסקו בעבודות כפיה בגטו עצמו ובערים בסביבה. משקרב הצבא האדום לשאוולי פונתה חנה חייטין מהגטו עם שארית יהודי שאוולי אל מחנה הריכוז שטוטהוף שליד דנציג. היא שוחררה על ידי הצבא הסובייטי בסוף שנת 1944 עם הקולונה (הטור) שהנאצים הצעידו לעבר טורון. מקהילת יהודי שאוולי נותרו כ-500 נפש. חנה הגיעה תחילה ללודז' ומשם, דרך גרמניה, עלתה ארצה. בשנות השישים ירדה לארה"ב, שם התגוררה עד יום מותה, בשנת 2004. לשירה של חנה חייטין "א יידיש קינד", ישנם כל האפיונים של זמר-עם אמיתי - בכך ערכו העיקרי. שירי עם עוברים בעיקר בעל-פה ולכן נוצרים הבדלי גרסאות ונוסחים שלעתים הם חלקיים (כמו זה ששרתי בתנועת הנוער) ולעתים ישנם רק הבדלים קטנים. אנו מכירים שלושה שמות לשיר ביידיש ושלושה שמות לגרסאות העבריות. כך גם לגבי המנגינה, הלחן העיקרי הנו נעימה עממית. בשלושה ביצועים שהצלחנו לשמוע, ישנם הבדלי סגנון, החל בנעימה מזרח אירופית, דרך סגנון חסידי ועד לגוון המזכיר חזנות. לחן נוסף ושונה בביצוע הזמרת דורית ראובני, אף הוא נעימה עממית שמקורה לא ידוע. להלן מילות המקור המלאות ובשפת המקור.

א יידיש קינד (לשמיעת השיר) (השיר השלישי ברשימת השמיעה)

בעט זיך שטאַרק דאָס קינד ביי איר:
 – מאַמע, כ' וויל נאָר זיין מיט דיר,
 לאַז ניט איבער מיך אַליין! ...
 ס' קינד פֿאַרגייט זיך מיט געוויין...
 לאַזט זי קושן אים אַ סך
 אָבער ס' העלפֿט איר ניט קיין זאָך;
 ס' קינד נאָר טענהט: ניין און ניין,
 כ' וויל ניט בלייבן דאָ אַליין! ...

אין די אַרעמס נעמט זי אים
 און מיט ווייכקייט אין איר שטים
 זינגט זי: – יינגעלע דו מײן! ...
 און זי וויגט אים אַזוי אײן.
 נאָך דעם וויינט זי פֿריי זיך אויס
 און זי טרעט פֿון שטוב אַרויס,
 אַנגעפֿילט מיט זאָרג און שרעק,
 און זי גייט אין נאַכט אַוועק...

קאַלט אין דרויסן און אַ וויינט
 הערט אַ קול זיך: – אוי, מײן קינד,
 דיך געלאַזט אויף פֿרעמדע הענט –
 אַנדערש האָב איך ניט געקענט...
 גייט אַ מאַמע, מיט זיך רעדט,
 און אין דרויסן – קאַלט און שפעט,
 ס' וויינט אין פנים איר דער וויינט:
 – גאַט, באַשיץ מײן איינציק קינד!

אין אַ ליטוויש דערפֿל ווייט
 שטייט אַ שטיבל אָן אַ זייט,
 דורך אַ פֿענצטער ניט קיין גרויס
 קוקן קינדערלעך אַרויס:
 יינגעלעך מיט פֿלאַקסן קעפֿ,
 מיידעלעך מיט בלאַנדע צעפֿ,
 און צוזאַמען דאָרט מיט זיי
 קוקן אויגן שוואַרצע צוויי.

שוואַרצע אויגן, פֿול מיט חן
 האָט אַ נעזעלע אַ קליין,
 ליפעלעך – צום קושן נאָר,
 שטאַרק געלאַקטע שוואַרצע האָר.
 ס' האָט די מאַמע אים געבראַכט
 איינגעוויקלט אין דער נאַכט,
 שטאַרק געקושט אים און געקלאַגט,
 שטילער הייט צו אים געזאַגט:

– דאָ, מײן קינד, וועט זיין דײן אָרט,
 הער זשע צו דײן מאַמעס וואָרט:
 איך באַהאַלט דיך דאָ דערפֿאַר,
 ווייל דײן לעבן דראָט געפֿאַר;
 מיט די קינדער שפּיל זיך פֿײן,
 שטיל, געהאַרכזאַם זאַלסטו זײן,
 מער קיין יידיש וואָרט, קיין ליד, –
 ווייל דו ביסט ניט מער קיין ייד...

פֿרעמדע שטוב, מיט מענטשן פֿיל.
ס'ינגעלע איז שטום און שטיל,
רעדט ניט, בעט ניט, וויל קיין זאך,
זעלטן ווען ער טוט אַ לאַך;
ניט קיין טאָג און ניט קיין נאַכט,
ניט ער שלאָפֿט און ניט ער וואַכט;
וואַסילקאָ – אַ נאָמען פֿרעמד,
אויף זײַן הערצל דריקט און קלעמט.

מאַמע וואַגלט וווּ אַרום,
ווי איר יאַסעלע אויך שטום;
קײנער ווייסט ניט, קײנעם אַרט,
און זי וואַרט און וואַרט און וואַרט.
צו יוכבד איז זי גלייך,
ווייל, ווי משה אויפֿן טײַך,
עלנט, איינזאַם אויפֿן ווינט
איז פֿאַרלאַזט איר איינציק קינד...

(המקורות המסומנים להלן בצבע כחול הנם קישורים שיאפשרו לכם להגיע אל דף המקור.)

את השם "חנה חייטין" ניתן לכתוב באותיות לטיניות במספר צורות. תוך כדי ניסיונות שונים הגעתי אל קטלוג רוברט ומולי פרידמן, ארכיון וקטלוג לזמר-עם יהודי הנמצא בספריית אוניברסיטת פנסילבניה. "[קטלוג פרידמן](#)" מונה 9 ביצועים ביידיש. האחד מהם Yiddish kind ע"י [דנטו חזן לואיס](#), (השיר השלישי). ב"קטלוג פרידמן" נזכר גם ביצוע אחד באנגלית שעד כה לא הצלחנו למצוא את מילותיו.

מילות המקור ביידיש נמצאות גם ברשת האינטרנט הן ב"[ויקיפעדיאַ](#)", אנציקלופדיה מקוונת ביידיש, ששלח פרופ' יהודה איזנברג מאוניברסיטת בר-אילן והן בפורום לשפת יידיש המתנהל ברשת "תפוז" על ידי [חיים לוי](#) שהוסיף לנו מידע באמצעות מיכל.

מהשוואת מקורות אלה לדף השיר שנמצא בכיסו של פיני'לה רוזן ז"ל, עליו סיפרנו בגיליון הקודם – [גיליון 12](#), (ע' 55) נראה כי רשם את המילים ממי שידע לשיר אותן, אך לא במדויק, אין זו העתקה מכתב יד כל שהוא, או מההדפסה. ניתן ללמוד זאת ממילים ואף שורות חסרות. באופן דומה זכרה את השיר הגברת רבקה רוזמן שהצליחה לברוח מגטו רפולובה באוקראינה כשהיא מחופשת לאוקראינית. שנים לאחר מכן הקליטו בני

משפחתה ורשמו מפיה שירים ביידיש שזכרה ושרה. כלתה, הסופרת יעל רוזמן, תושבת פֿליל שבגליל המערבי, תרגמה את השירים לעברית, וביניהם "[בכפר קטן בליטא](#)". מעיון בנוסח התרגום

המופיע כאן, נראה כי גם הגברת רוזמן למדה את השיר ושרה אותו ללא מקור כתוב לפניו וכך גם התרגום שנעשה על פי זכרונה.

התרגום המוכר ביותר נכתב על ידי יצחק כפכפי, מחנך, סופר ועורך מקיבוץ מעוז חיים. תרגום זה מופיע גם באתר "יד ושם" תחת השם "[ילד יהודי](#)", כחלק מתכנית חינוכית על המשפחה בשואה. תרגום זה נערך על פי נוסח יידי שונה בפרטים מועטים, בעיקר בחלקו האחרון של השיר, שם חסרות המילים בהן משווה המשוררת את האם ליוכבד השולחת את משה בנה על היאור. את מילות התרגום הזה שרה דורית ראובני, כאמור לעיל.

תרגום נאה מאת רוני גרוס, הגיע אלינו תחת השם "[בכפר נדח וקט בליטא](#)" רוני, איש מערכות, מחשבים ומשורר, תרגם גם הוא את השיר אך מטקסט יידי מקוצר. יהודה איזנברג מאתר "דעת" ללימודי יהדות ורוח, ואוניברסיטת בר אילן, ליווה וסייע במהלך החיפוש אחר מקורות ומידע. את הסיכום שלו העלה – בצרף שמי – בגיליון המקוון של כתב העת לשירה "[ממעמקים](#)", בין השאר שמע מתלמידת סמינר "בית יעקב", לפני שנים, נוסח שהיו נוהגים לשיר שם. השיר אינו שלם – הזמן

פורטרט ילד מגטו וילנה שבליטא. צויר ע"י [יעקב ליפשיץ](#). הילד נרצח במחנה שטוטהוף, הצייר ליפשיץ גווע במחנה דכאו.

תרגום עברי יחיד הנאמן לשורות המקור הנו תרגומו של המשורר והמתרגם אליהו מייטוס, הוא מופיע בספר "שירי גטו שבלי" לצד המקור היידי, אנו הוספנו רק ניקוד שהיה חסר. חבל, לא ניתן לשיר אותו במנגינה המקורית, למתרגם לא הייתה כוונה לכך.

ח. חייטין
נוסח עברי: אליהו מייטוס

בכפר ליטאי קט...

על זרועותיה אז נטלה
הילד ובחילה
בקול אותו ישנה,
כמלפנים במשכנה.
בעינים אדמות מבכי
נשקה ראשו, נשקה בנהי,
נשקה בחם מלב נקרע -
השאירתו ועזבה.

רוח של צנה נושב
בחוש. אי-קול שם מינב:
"אבוי, ילדי, בידי זרים
אותך זנחתי, אך האם
ברכה אחרת לי הייתה?"
בחשך אם משוטטה!
הרוח נך בפני האם,
והיא: "ילדי, אלי רחם!"

בית זר ועם שם רב,
מהלך הוא דם, שקט, ענו,
כלום לא יבקש, לא בכי, לא ניב
בת-צחוק לא תרחף על פיו.
זרים לו שם קולות אדם,
אליו דוברים - זרה שפתם!
שמו "וסיק" לו גם כן מוזר,
לבו פעוט נלחץ, נעכר.

לבב האם יחוש הכאב,
אף רגע לא ירגע הלב,
יוצא לילד, זע ונע,
מעט נד יוס'לה מקנה.
לאם משה הן היא דומה,
פעל היאור משה את בנה,
הלא הפקירה בין עם זר,
גלמוד עזוב הוא בנכר.

בכפר ליטאי קט
בביתה שמן הצד,
מבעד לאשנב
נשקף משם הטף.
ילדים - ראשי-פשתן,
ילדות - פז צמתן.
ובניהם - אחד
בעיני שחור נבט.

עינים לו - אוצר של חן,
לו אף קטן, חטיבת שון,
שפתים לו - רק לנשקו,
שחר תלתלים הראש תפן.
הביאתו לכאן האם,
מעטף בליל שומם,
נשקתו ויללה,
ובחשאי לו מללה:

"מהיום, ילדי, זה מקומך,
זכר זכר דברי אמך:
אני אותך פה מחביאה,
כי סכנה לך אורבה.
עם הילדים שחק יפה,
שקט וממשמע תהיה,
אך אל תפליט מלה יהודית,
כי מהיום, ילדי, אינך יהודי".

הילד התחנן בבכי:
"אתך להיות רוצה אני,
אל תניחיני, אמא, פה לבד" -
בכה הילד ורעד.
הבטיחה לו הרבה דברים,
אך בלא הועיל, הוא לא הסכים,
"לא ולא" צוה, רעד,
"איני רוצה להיות לבד!"

על פי "שירים מגטו שבלי" בהוצאת יוצאי גטו שבלי, (ע' 214-216). צילומי הדפים נשלחו מהמוציאים לאור - בידי הגב' אטה גוז. תודתנו לה ולחבריה.

את התרגום לאנגלית טרם מצאנו.

פורטוגזית? יש!

בפורום אינטרנט בברזיל, פורום של טייסים וצוותי אויר!!! בארץ הקרנבל והסמבה, גיליתי את "[UMA CRIANÇA JUDIA](#)" (בפורטוגזית: "ילד יהודי"). לשיר הקדמה העוסקת בהחלטה הנאצית על "הפתרון הסופי" בוועידת ואנזה הידועה לשמצה בינואר 1942, על ראשית השואה ועל המשפחות היהודיות שניסו למצוא מחבוא במוסדות נוצריים לילדיהם.

על ההודעה חתום מנהל הפורום שכינויו Pikaxu ואת המכתב עם המבוא והשיר קיבל בדוא"ל. בהתרגשות הוא מעלה את ההודעה לחבריו בפורום עם שורות שחציין בפורטוגזית וחציין יידיש באותיות לטיניות.

המחבר המקורי Samuel Belk, כנראה שבין השאר הוא חבר מועדון "היבראיקה" היהודי בסן-פאולו. השם שכיח ולא רציתי להיכנס לתכנית בילוש מקיפה.

נודע לי כי ישנה כוונה לערוך, לתרגם ולפרסם את כל קובץ שיריה של חנה. עד כה לא נסתייע הדבר. אם ישנו בין הקוראים מי היכול לגרום לביצוע יזמה זו אשמח ליצור קשר בינו לבין הגברת אטה גוז המחזיקה בחומר.

חלק ניכר מהחודש האחרון ביליתי במסע מרתק ומרגש בעקבות המשוררת חנה חייטין ושירה "ילד יהודי". ולמעשה עוד קודם לכן, מיום שקראתי את מאמרו של ראובן אדיבי ברבעון "חיוך". כמות המידע שקיבלתי, מכם הקוראים הייתה ענקית וכל פיסת מידע שובצה ולוותה בחיפושים נוספים. הייתי רוצה לציין את כל אלו שהתלהבו אתי, כתבו, העירו וחיפשו יחד אתי בספריה הגדולה ביותר בעולם – רשת האינטרנט.

אך אוכל רק להודות לכולכם ולקוות שמה שעורר בנו שיר אחד, יעבור הלאה לרבים נוספים.

תודה

צייר: Tolkaczew, Zinovij
מתוך הספר "הפרחים של אושוויץ", 1946